

מגזין תרבות

הציורים של שמואל בק חוזרים לשואה. הפחדים שלו ממוקדים בעתיד הקרוב

עם צאת האוטוביוגרפיה שלו בעברית, שמואל בק מספר מדוע עזב את הארץ שלוש פעמים ומתבונן בדאגה בהיעלמותה של ישראל שהוא אוהב

שמואל בק. "היהודים תמיד היו אור לגויים, לטוב ולרע" צילום: יואב חורש

נעמה ריבה לעקוב

21 בנובמבר 2024

בינואר 1943 השתררה "רגיעה" מסוימת בגטו וילנה, אחרי שמספר תושביו צומצם מאוד בעקבות כמה אקציות ושילוח רבבות יהודים לגיא ההריגה בפונאר. דווקא בפרק הזמן הזה החלו הופעות של תיאטרון ומוזיקה, וגם הוצגה תערוכת ציורים של אמני הגטו שעדיין שרדו, שאירגנו המשוררים היידישאים אברהם סוצקבר ושמריהו קצ'רגינסקי. אחד המשתתפים בה היה שמואל בק, בן 9 בלבד. המשוררים החליטו לתלות קיר עם ציוריו, על חשבונם של אמנים אחרים.

ואולם, כמה אמנים מוכרים בין שורדי הגטו זעמו על צירופו של הילד לתערוכה. הם התרעמו על ה"סנסציוניות", כפי שכינו את השתתפותו, ואף יותר מכך – על המקום הנרחב שהוקצה לעבודותיו. "הם השתלטו על הרישומים שלי והדביקו אותם זה לזה, כך שיצרו מעין עבודת טלאים גדולה. כך תתפוס האמנות שלי פחות מקום ותותיר יותר מקום לעבודותיהם", הוא משחזר בספרו "מצויר במילים: אוטוביוגרפיה של תופת, אמנות ותקווה". אך שמרקה ואברום, כפי שהוא מכנה את שני

המשוררים הפטרוניים הנאמנים שלו, "גילו את התוכנית וחמתם בערה. כל הלילה הם פעלו בעזרת עוד שני חברים לפרק את עבודתם של 'המתחרים התוקפנים' שלי. הם הפרידו בזהירות את הרישומים והדביקו אותם מחדש על גיליונות נייר בריסטול נפרדים, וכך הם הוצגו".

אותה תערוכה בגטו היתה נקודת מפנה בחייו של בק, תערוכה ראשונה לילד שעתיד היה לשאת אחריה לא רק את התואר ניצול שואה, אלא גם נהפך לאמן בעל שם עולמי. בספרו, שמתפרסם כעת בעברית 23 שנה לאחר שהופיע לראשונה באנגלית (תרגום: כרמית גיא, הוצאת כנרת, זמורה, דביר), הוא כותב שתערוכת אמנות היא מושג ש"נשמע סותר את עצם רעיון הגטו. חדר המתנה לזוועות של מחנות המוות לא מצטייר כסביבה סבירה לאירוע שכל כוונתו לשחרר את הרוח ולהביא שמחה... 'לא משחקים בתיאטרון בבית קברות', זו היתה הסיסמה שצעקו כנגד מי שברגעים של שלוה יחסית ניסו לשחזר את התסיסה התרבותית שציינה את וילנה מאז ומתמיד".

אברהם סוצקבר, שהתלהב מציוריו של הילד והתרשם שהוא "הבין את המצב לא פחות ממבוגר. היה לו עיפרון, גם חתיכות נייר, והוא צייר. ימים שלמים, גם בחורף כשהכפור הקפיא את אצבעותיו הדקיקות"

אברהם סוצקבר. אחד הפטרוניים של בק מהגטו בוילנה צילום: פריץ כהן / לע"מ

אבל אף על פי שבאותם ימים עצם קיומה של התערוכה נראה חריג בעיני כל המשתתפים, התרבות שליבלבה בגטו וילנה לא היתה יוצאת דופן בימי השואה: פעילויות יצירתיות דומות התקיימו גם בגטאות אחרים כאשר אמנים ויוצרים ניסו לשמור על אנושיותם ולהעניק ערך לקיומם אפילו בימים הקודרים ביותר. "כך יכלה האמנות להעניק מפלט לרוח, שכלא הגוף אסר בלי שמץ של היסוס", כותב בק.

כיום, בגיל 91, בק הוא אמן שיצר יותר מ-10,000 ציורים והציג במאות תערוכות יחיד וקבוצתיות ברחבי העולם. בספרו הוא מתאר את קורות חייו, לרבות זיכרונות ילדותו וסיפורה של משפחתו המורחבת, ומשחזר את הישרדותו בשואה – הישרדות שסיכוייה היו נמוכים למדי בקרב יהודי וילנה: פחות מעשירית מבני הקהילה היהודית בעיר, שמנתה כ-60 אלף איש ערב הכיבוש הנאצי ב-1941, ניצלה. סיפור חייו הוא גם סיפורו של "היהודי הנודד", כפי שבק מגדיר את עצמו: לאחר השואה נדד עם אמו למחנה עקורים בגרמניה, עלה עמה לארץ ובהמשך עזב את ישראל שלוש פעמים – תחילה ב-1956 למטרת לימודים, אחר כך חזר ב-1966, עזב ב-1974, חזר ב-1977 ועזב סופית ב-1980. הוא נדד בין פריז, לוזאן ובוסטון, שבה הוא גר בשלושת העשורים האחרונים. אבל גם משם, כפי שמתברר בשיחת זום איתו מביתו, הוא עוקב בדאגה אחרי המלחמה וההתפתחויות הפוליטיות הנוכחיות בישראל.

"נופי ההיסטוריה היהודית", 1978. סיפור חייו הוא סיפורו של היהודי הנודד צילום: שמואל בק

פנקס המלחמה שלי

בק נולד ב-1933 בוילנה, שהיתה אז עיר פולנית וכשליש מתושביה היו יהודים. בגיל 4 נחשף לראשונה לאנטישמיות בגן הפולני והוריו העבירו אותו לגן יהודי, שם למד יידיש. דוד של אמו, המשורר והצייר היהודי ארנו נאדל, עוזד את בק לצייר עוד כשהיה בגן. במלחמת העולם השנייה התפצלה המשפחה – סביו של בק ורוב בני המשפחה נרצחו בפונאר. בשלב מסוים מצא מסתור עם אמו במנזר אבל אחר כך הם חזרו לגטו.

ההיכרות שלו עם סוצקבר תועדה גם על ידי האחרון בספר הראשון שכתב לאחר המלחמה, ב-1946, ועסק בגטו וילנה. מי שהכירה בין השניים היתה רחל סרבסקי, שהיתה מורה בגטו ונרצחה סמוך לסוף המלחמה. סוצקבר מספר בספרו שנפגש עם בק בערב קר בינואר 1943, צפה בציוריו ו"שכחתי שאני בגטו, שלפני שעה הגיעה ידיעה על מעשי הטבח ביישובי היהודים האחרונים שנשארו באזור וילנה. בחנתי את הציורים ויותר מהם בחנתי את הילד שעורו חיזור ומשיי ועיניו עיני תכלת גדולות". סוצקבר, שהתלהב מציוריו של הילד

ומבגרותו, התרשם שהוא "הבין את המצב לא פחות ממבוגר. לא פעם ראה איך גוררים יהודים בהמוניהם לטבח. היה לו עיפרון, גם חתיכות נייר, והוא צייר. ימים שלמים, גם בחורף כשהכפור הקפיא את אצבעותיו הדקיקות".

"רחוב ביפו", 1949 צילום: שמואל בק

**אני לא רציתי לראות את הפנקס. חששתי שהדם של
אבא שלי עליו. היו לי כמה הזדמנויות לראות אותו
אבל לא רציתי. רק בשנת 2000, כשהגעתי לווילנה
למוזיאון היהודי, הציגו לי אותו - 56 שנה אחרי**

שנפרדנו

שמואל בק

סוצקבר הגדיר את ציוריו כשונים משל כל יתר האמנים והעניק לו את פרס הציור של הגטו. בק לא זוכר שהוענק לו פרס של ממש, אך מספר שקיבל מסוצקבר וקצ'רגינסקי פנקס ישן - "זו היתה ההכרה הרשמית שלהם בכישרוני". סוצקבר גם ניסה במהלך המלחמה להבריא את בק ממחנה העבודה שאליו הועבר עם הוריו, וחשש לחייו עד שחרור וילנה בסוף 1944. באותו פנקס שקיבל משני המשוררים צייר בק ותיעד את קורותיו במלחמה. הוא מציין בספרו כי נדרש לו זמן רב להבין מדוע השניים היו כה עסוקים במלאכת התייעוד ומדוע רצו שהוא יצייר את הימים בגטו בזמן שחבריהם נשרפים ומתים: "הייתי קטן מכדי שאקלוט את מלוא הפאתוס שבתשוקה הרומנטית שלהם: ליצור מסמך שבלב הנסיבות הקשות מנשוא הללו יעיד על עוצמתה הניצחת של היצירה האנושית".

בשלב מסוים אבד לו פנקס הציורים, אך פרטיזנים מצאו אותו והפקידו אותו במוזיאון יהודי זמני שהוקם ב-1944. "אני לא רציתי לראות אותו", הוא אומר כיום, "חששתי שהדם של אבא שלי עליו". אביו נהרג במחנה עבודה כמה ימים לפני השחרור. "היו לי כמה הזדמנויות לראות את הפנקס אבל לא רציתי. רק בשנת 2000, כשהגעתי לווילנה

למוזיאון היהודי, שם הפנקס נמצא, הציגו לי אותו – 56 שנה אחרי שנפרדנו".

הפנקס מוצג כיום במוזיאון הקרוי על שם בק, שהוא חלק ממתחם המוזיאון היהודי בוילנה. במוזיאון נמצא אוסף הציורים השני בגודלו של בק המכיל 402 יצירות. מספר גדול יותר של יצירות – יותר מ-500 – שמור במוזיאון על שמו באומהה שבנברסקה בארה"ב, מוסד שכולל גם מרכז חינוכי העוסק בחקר השואה, בזכויות אדם וברצח עם. את שני האוספים הוא עצמו תרם.

"המשפחה", 1974. ניסיון לשחזר דמויות של קרובי משפחה צילום: שמואל בק

בספר הוא מתאר את וילנה בתום המלחמה: "חולפים על פני הבניין שבו שכנה לפני המלחמה הדירה שלנו. על הקירות נראים סימני מאות קליעים. גושי בטון גדולים מפוצצים, אך חזית הבניין ניצבת על עומדה. בין הדברים שהגרמנים אסרו את השימוש בהם, ועכשיו אנחנו מורשים להשתמש בהם שוב, נמצאות המדרכות. אך רק מרכז הכביש מציע מעבר חופשי בין ההריסות. כמה בניינים איבדו את חזיתותיהם ונראים כבתי בובות ענקיים. הם מעלים במוחי תמונה של אל מפלצתי, פרחח ענק סורר שהשתעשע בקריעתם לגזרים".

אחרי המלחמה חי בק במשך שלוש שנים במחנה העקורים לנדסברג בגרמניה ולמד ציור במינכן. אמו התחתנה לאחר המלחמה עם נתן מרקובסקי, ניצול מחנה דכאו, וזה הפך לאביו החורג. לאחר שירותו הצבאי בחיל החינוך למד בק בבצלאל ועסק בעיצוב תפאורות ותלבושות לתיאטראות הבימה והאהל. ב-1956 עזב את ישראל לראשונה כדי ללמוד אמנות בפריז וב-1959 עבר לרומא, שם הציג לראשונה תערוכת יחיד. כשחזר לארץ הציג בגלריה גורדון בתל אביב, בגלריה דבל בירושלים ובגלריות ביפו.

מותם של אמו ושל אביו החורג בתחילת שנות ה-70, יחד עם מלחמות ששת הימים ויום כיפור, זירזו את החלטתו לעזוב שוב, הפעם לניו יורק. ב-1977 הוא שב לארץ אבל שלוש שנים מאוחר יותר עזב שוב לפריז, אחר כך לשווייץ וב-1991 עבר לבוסטון והפך לאזרח אמריקאי. הוא התחתן פעמיים והוא אב לשלוש בנות.

הבוקר קראתי את סיפור העקידה וזה מדהים שאברהם מתכנן להרוג את הבן שלו. ואני חושב שהריגה של בנים היא משהו מקובל בעולם היהודי. הקרבה זה חלק מהיהדות וישראל מקריבה כל הזמן כדי להתקיים. והעולם רואה את זה שמואל בק

"בשם אלוהים", 1978. "אני לא חשבתי אי פעם שאני אמן עכשווי" צילום: שמואל בק

בראשית דרכו כאמן בוגר הוא אמנם צייר גם זיכרונות מהגטו, אך לא השתמש בדימויים שמזוהים במפורש עם השואה. הוא צייר גם טבע דומם, דמויות, רחובות וסביבות חיים כמו אתרי בנייה ונוף אורבני בישראל. בארכיון הדיגיטלי שמאגד את כל יצירותיו אפשר לראות גם את התנסויותיו בציור מופשט וקוביסטי, שצייר בעיקר בתקופה שבה חי בפריז. "היתה תקופה שהיה אסור לצייר נרטיבי", הוא אומר. "כשהגעתי לפריז ביליתי שבועיים בלובר. מהביקור אז אני זוכר את העניין של הגודל בציור שהשפיע עלי ואת ההתפעמות מציורי מופת. אני אף פעם לא באמת אהבתי אמנות מופשטת ולא האמנתי בה. יש איזה גן יהודי ליטאי, קצת אירוני, שקצת מקבלים אותו בתורשה ודחף אותי מהציור המופשט".

רק מאז אמצע שנות ה-70 ציוריו חזרו לעסוק בשואה באופן יותר ישיר וכללו סימבולים יהודיים בולטים: הטלאי הצהוב שנאלץ לענוד בילדותו בגטו; לוחות הברית שעיתרו את בתי הכנסת; נרות השבת הכבויים. בשנות ה-90 הוא התייחס בציוריו גם לדמותו של הילד מגטו ורשה וידיו המורמות – "התמונה האיקונית ביותר מבין כל תמונות השואה", כדבריו. בשונה מציירים שמוגדרים כציירי שואה, היצירות שלו אינן מראות את זוועות השואה בצורה של תיאורי הוצאה להורג, גדרות תיל ומשפחות, והן גם צבעוניות יותר מהנהוג בתחום. לדברי בק, זה מה שמסייע להפוך אותן לכלי חינוכי. יצירותיו עמדו במרכז שני סרטים תיעודיים וספרים רבים וגם זיכו אותו בכמה תוארי דוקטור כבוד ובפרס התרבות הגרמני על שם הרקומר. בהקדמה לספרו, שחוברה עבור

המהדורה המקורית, כותב עמוס עוז כי "מקומו של בק הוא בעיני בין גדולי צייר המאה ה-20 – מעטים הם שעלה בידם לעצב כך את אכזריותו המטורפת של העידן הזה, את שיממונו, את סיוטיו, את עצבותו ואת ריקנותו".

כשעבר לניו יורק יצר בק את הציור "המשפחה" ובו ניסה לשחזר דמויות של קרובי משפחתו משברי זיכרונות, כשפניהן נטולות הבעה, ללא אישונים ועדשות עיניים. באופק נראים אנשים אנונימיים צועדים; ייתכן שאלה בני משפחה וייתכן שמדובר בתושבי וילנה אחרים שהושמדו. שנתיים לאחר מכן, ב-1976, צייר בק את היצירה "הגטו", המתארת קטע עיר צפוף שמוגדר בקווים ישרים, ללא רחובות וסמטאות, ובלב גוש הבניינים ניצבת חצר בצורת מגן דוד. לדבריו, "הציור מדבר על כך שמה שקורה בגטו לא נשמע בחוץ".

"הגטו", 1976. "מה שקורה בגטו לא נשמע בחוץ" צילום: שמואל בק

בק מספר שאף כי הוא לא חי בישראל, "יש לי קשר עמוק מאוד עם קרובי משפחה בארץ". הוא מתבונן בישראל מרחוק ורואה בה "מין מעבדה למה שיקרה לעולם כולו. מה שקרה בארה"ב עכשיו זה ייבוא ישראלי של שחיתות".

זה לא ההיפך?

"לא. היהודים תמיד היו אור לגויים, לטוב ולרע", הוא מתעקש. "הבוקר, בגלל כל הדברים הנוראים שקורים, הלכתי וקראתי את סיפור העקידה וזה די מדהים שאברהם מתכנן להרוג את הבן שלו. ואני חושב שהריגה של בנים היא משהו מקובל בעולם היהודי. למשל, בנים של גנרלים ישראלים שנשלחו על ידי האבות שלהם. הקרבה זה חלק מהיהדות וישראל מקריבה כל הזמן כדי להתקיים. והעולם רואה את זה. מה שקורה בארה"ב, עם בחירתו של דונלד טראמפ, זה כל כך מפחיד. זה נורא ליהודים, לישראל ולעולם כולו. אנחנו לא יודעים מה יהיה באוקראינה, אנחנו לא יודעים מה יהיה עם פוטין ועם איראן. אני לא יודע אם יהיו עוד פעם בחירות בארה"ב".

לנוכח הסימנים לכך שהמריבות הבלתי פוסקות עתידות להיות מחיר החיים בישראל, נכנעתי לאדישות וללאות... המדינה שנוסדה כדי להבטיח ליהודים שלעולם לא יוכל עוד אויב להרים יד כנגדם, הטילה אותי לתוך גטו חדש שמואל בק, מתוך הספר

חשבת שנגיע למצב הנוכחי בישראל ובארה"ב?

"לא חשבתי שאחיה מספיק שנים כדי לראות את זה. אני פתחתי את העיניים אחרי 1973. אחרי 1967 היו אנשים שאמרו שלא צריך להישאר בישראל. חיינו באשליה קולקטיבית שיהיה בסדר, שדברים יפתרו. עמוס עוז אמר שעם הערבים נסתדר ושהמלחמה הגדולה היא בין יהודים ליהודים. מה שקיים בישראל זו באמת מלחמה בין יהודים ליהודים. הרי הרעיון לתקוף ב-7.10 הגיע ברגע שישראל היתה שבורה מבפנים".

עמוס עוז. כתב בהקדמה לספר ש"מקומו של בק הוא בין גדולי ציירי המאה ה-20" צילום: ינאי יחיאל

המנוצל הופך למנצל

בק דובר שפות רבות, אבל מצהיר (בעברית קולחת וכמעט נטולת מבטא): "אין לי אף שפה שלי. מדהים אותי שאני מדבר עברית. עכשיו קצת יותר, בגלל שחזרתי לדבר עם בני הדוידים וזה התחיל לחזור אלי. עם הבנות שלי, שחיות בצרפת, אני מדבר צרפתית. שפת האם שלי היתה פולנית ובילדות גם דיברתי רוסית. בגן למדתי יידיש, אבל עם אמא דיברתי פולנית עד אחרי המלחמה, עד גיל 13. אז עברנו לדבר יידיש וכך דיברנו בינינו עד יומה האחרון. במחנה העקורים למדתי גרמנית, ולמדתי גם איטלקית בתקופה שבה הייתי באיטליה. ואני מדבר כמובן גם אנגלית. זה מבלבל מאוד. אלה לא שפות שישבתי ללמוד כי רציתי, הן הגיעו אלי כי החיים הביאו אותי ממקום למקום. אני זוכר שכשהגעתי לוויילנה בשנת 2000 לא זיהיתי את השפה כי הם מדברים ליטאית. זו שפה ששונה מרוסית ופולנית שדיברנו אז לפני המלחמה".

בספר הוא מסביר מדוע בחר לעזוב את הארץ ולהחליף שפה אחר שפה: "במשך שנים אחדות ניסינו להפוך את ישראל לביתנו, אך המתח הבלתי פוסק שאפף את המדינה פגע בעבודתי. ישראל היתה קורבן לשנאה מכל עבר. שנאות מבית החריפו את השנאות מבחוץ. האוכלוסייה נקרעה בתפיסות סותרות וקיצוניות של זהות. ההצלחה שלי בחוץ לארץ גבתה מחיר בדמות קנאות וטינות מקצועיות, תופעה שהיה עלי לצפות לה, אך בכל זאת העיקה עלי. לנוכח הסימנים לכך שהמריבות הבלתי פוסקות עתידות להיות מחיר החיים בישראל, נכנעתי לאדישות וללאות הולכות וגוברות. המדינה שנוסדה כדי להבטיח ליהודים שלעולם לא יוכל עוד אויב להרים יד כנגדם, הטילה אותי לתוך גטו חדש".

אני שואלת אותו על הבחירה בארה"ב, מדינה מסובכת ורווית בעיות בפני עצמה. "היו לי כל מיני אפשרויות מקצועיות, חיפשתי מקום שאפשר ליצור בו", הוא משיב. "ארה"ב זה מקום כל כך ענק שלא מרגישים בו בגטו כמו בישראל. כשגרתי בתל אביב כולם הכירו אותי ואני הכרתי את כולם, וזה הפריע לי. אני נמצא בבוסטון וחי בבועה בתוך בועה. בוסטון זו עיר אקדמית. בארה"ב הדברים לא דומים בכל מקום ומדינה, יש פערים עצומים. בישראל כולם יהודים שמוקפים באויבים. בארה"ב כל אחד בפלנטה שלו".

"קו פרשת המים", 2023 צילום: שמואל בק

**מה שישראל עושה כלפי הפלסטינים הוא דבר נורא.
הרסנו להם את כל המערכת הקיומית והופכים את
עזה למקום שאי אפשר לחיות בו. אחד הדברים
שהביא הניסיון שלי מהשואה הוא (ההבנה) שאנחנו
בני האדם מסוגלים להכי טוב ולהכי נורא
שמואל בק**

**מרכז החינוך בנברסקה משתמש בציור כדי לחנך נגד רצח עם.
כיום רבים מאשימים את ישראל שהיא מבצעת ג'נוסייד בעזה.
אתה מסכים עם הקביעה?**

"הרבה פעמים הבעיה היא של מציאת המילה הנכונה לתיאור של משהו. אם אנשים היו מצליחים להסכים לגבי ההגדרה של מילה לא היו ויכוחים בעולם. אנשים משתמשים במילה ג'נוסייד לציין דברים אחרים. אני חושב שמה שישראל עושה כלפי הפלסטינים הוא דבר נורא. הרסנו להם את כל המערכת הקיומית שלהם והופכים את עזה למקום שאי אפשר לחיות בו. אומרים לעתים שהמנוצל הופך למנצל. אני תמיד אמרתי שאחד הדברים שהביא הניסיון שלי מהשואה הוא (ההבנה) שאנחנו בני האדם מסוגלים להכי טוב ולהכי נורא".

תן דוגמה.

"ראיתי את זה כילד. ביום שבו השתחררנו פגשנו מכרה יהודייה של אמא בוכה. היא סיפרה ששעתיים קודם לכן קבוצה של פרטיזנים יהודים הרגו את בעלה. הוא היה שוטר יהודי שסייע לנו בגטו. מילה טובה מפיו השיגה לנו מגורים במחסן קטן ששימש בעבר חנות מכולת. חלק מהאנשים חיבבו אותו וחלק לא, כי הוא ייצג את שלטונות הגטו. לנו הוא היה חבר מסור".

שמואל בק בסטודיו ב-1949. עזב שלוש פעמים צילום: שמואל בק

בספר הוא מרחיב על הסיפור הזה ועל הלקח שהפיק ממנו: "זה היה מקום מפגש בין שני שטחים אפורים כמו אלה שממלאים את כל המלחמות בכל הזמנים בסיפורים דומים. אולי הוא מכתים בצורה לא נעימה את מעמדם ההרואי של פרטיזנים יהודים ומשמש תזכורת מיותרת לכך שכמה מהשוטרים שהפיקו תועלת ממעמדם היו גם חברים טובים, בעלים אוהבים ואבות מסורים".

מהדברים שאתה כותב ואומר לא יצאתי אופטימית בקשר לישראל.

"יש כעת תופעה מפחידה של אנשים שעוזבים את הארץ. אלה אנשים משכילים. ישראל עלולה להפוך לענייה. היא כנראה תשרוד כמדינה דומה לאיראן וכמדינה דתית ואולי אז היא תתקבל על ידי הערבים כי האוכלוסייה מסביב תתייחס לישראל כמשהו נמוך יותר. אני חושש מאוד שישראל שאני אוהב – המיוחדת, הלא דתית, התל-אביבית –

נעלמת. אני זוכר שלפני המון שנים באיזה ערב בקיבוץ חולדה ישבתי עם האלוף ישראל טל (טליק). אמרתי לו שאנחנו צריכים לחזור לימי התנ"ך ולחלק את הארץ לשתי ממלכות. הוא צחק ואמר שזה רעיון טוב. עכשיו הוא כבר מסובך לביצוע, למרות שדה פקטו ירושלים ותל אביב הן כמו שתי ממלכות".

מאז שהגעתי לארה"ב הבנתי שזה חשוב לעורר עניין בשואה והרבה אנשים לומדים מהיצירה שלי, ואני חושב שזה הרבה יותר חשוב מאשר להיות תלוי על קיר של בית עשירים שמואל בק

ב-33 השנים האחרונות בק מיוצג על ידי גלריה ברני פאקר בבוסטון, שבעליה הוא ידיד טוב שלו. "הוא משלם לי משכורת ואני נותן לו תערוכה כל שנה. הוא הפטרון והסוחר שלי". כעת הוא מציג שם תערוכה ובה ציורים שיצר בשנה האחרונה ומתארים נוף פנטסטי המורכב משפופרות צבע, פלטות ומכחולים. אלה ציורים שמתארים את האובססיה של האמן לכלי העבודה שלו. אפשר להגדיר אותם כמסחריים, בעיקר בהשוואה ליצירותיו מראשית חייו.

אתה לא נהנה מהצד המסחרי של האמנות?

"אף פעם לא מכרתי בעצמי. זה תמיד נראה לי מביך להציע עבודה של עצמי ולתת לה מחיר. מההתחלה הלכתי לסוחר אמנות ואמרתי שאתן להם חצי מהכסף ושישחררו אותי מקוני תמונות".

עטיפת הספר. יוצא לראשונה בעברית צילום: עיצוב עטיפה: אמרי זרטל, כנרת זמורה דביר

מה דעתך על סצנת האמנות העכשווית?

"אני לא יודע מה זו אמנות עכשווית. מה שמופיע בגלריות ובעיתוני אמנות זה מין שיקוף של שוק האמנות, שהוא אחד השווקים הכי רקובים שישנם ומאפשר להלבין הרבה כסף שחור. אמנים מסוימים מגיעים למחירים של מיליוני דולרים בעוד אחרים נשכחים לחלוטין.

האמנות העכשווית קיימת על כל מיני פלנטות באותו הזמן. אני לא חשבתי אי פעם שאני אמן עכשווי. תמיד ניסיתי לצאת מכל ההגדרות האלה".

"אות ממלאך אפל", 1958 צילום: שמואל בק

הפעם האחרונה שבה הציג בישראל היתה ב-2015, בתערוכה ביד ושם. לדבריו, בארץ התייחסו אליו תמיד "בהרבה חשד", אולי גם בשל הצלחתו בחו"ל. "הייתי מוכר טוב מאוד, הציורים שלי היו יקרים. אולי מי שמצליח למכור הוא לא צייר רציני. צייר שמצליח למכור בקלות עלול לאבד את הידידות של המכרים שלו".

לא מפריע לך שבישראל כמעט לא מכירים אותך ושבשנים האחרונות אתה לא מוצג במוזיאונים המוכרים בארץ?

"קיוויתי שהתערוכה שהיתה ביד ושם תעורר עניין בקרב אנשים בארץ, וזה לא קרה. היות שיש לי מספיק ביקוש, לא דאגתי. אני חושב שיצירות צריכות לכבוש מקום בזכות מה שהן. אמא שלי האמינה שאני גאון אבל היתה אומרת לי: 'אל תחשוב שאתה גאון כי תדע שכל ילד יהודי הוא גאון. אל תהיה נאד נפוח. אם אנשים אומרים לך שאתה גאון, תחייך ותמשיך הלאה'".

יש לך גם אלפי יצירות שלא קשורות לשואה. לא מפריע לך התיוג כאמן שואה?

"אני חושב שאני כזה בר מזל שבמשך 70 שנה יכולתי להיות מציור כך שקיבלתי את עובדות החיים ואת העובדה שאנשים התעניינו בעבודה שלי גם בגלל סיפור החיים שלי. מאז שהגעתי לארה"ב הבנתי שזה חשוב לעורר עניין בשואה והרבה אנשים לומדים מהיצירה שלי, ואני חושב שזה הרבה יותר חשוב מאשר להיות תלוי על קיר של בית עשירים".